

Artykuł pochodzi z archiwalnych zasobów firmy EKO-KONSULT sp. z o.o. 80-557 Gdańsk,
ul. Narwicka 6.

Wszystkie prawa zastrzeżone.

Korzystanie za zgodą firmy EKO-KONSULT biuro@ekokonsult.pl

Kwartalnik „Problemy Ocen Środowiskowych” wydawany cyklicznie w latach 1998 – 2012, przez EKO-KONSULT był jedynym wydawnictwem w Polsce, poświęconym wyłącznie ocenom środowiskowym planowanych inwestycji oraz strategicznym ocenom oddziaływania na środowisko. Dla praktyków OOS, ale również dla osób początkujących może nadal stanowić wartościowe źródło wiedzy np. w zakresie prezentowanych case study i przeglądu stosowanych metodyk - w tym kontekście znaczna część artykułów zachowuje sporo aktualności.

Aleksandra Żelechowska, Grażyna Miller

Proces certyfikacji Systemu Zarządzania Środowiskowego - punkty krytyczne

Przemysłane zarządzanie środowiskowe przynosi korzyści. Wdrożenie systemu według ISO 14001 zostało ocenione jako ekonomicznie uzasadnione przez 85% ankietowanych przedsiębiorstw z Wielkiej Brytanii, Francji, Niemiec i Holandii. Dlatego coraz więcej przedsiębiorstw, także w Polsce, przystępuje do wdrażania zarządzania środowiskowego. Obecnie na świecie jest około 6 tysięcy przedsiębiorstw, które uzyskały

certyfikat ISO 14001, a w Polsce jest ich już ponad 30 (dane z kwietnia 1999). Niemniej jednak wśród wdrażających SZŚ istnieje wiele wątpliwości dotyczących samego procesu certyfikacji i wymogów z nim związanych. Poniżej proponuje się praktyczną interpretację najtrudniejszych punktów procesu certyfikacji SZŚ realizowanej przez niezależnych auditorów.

Dla przypomnienia zamieszczono definicje ciał certyfikujących i akredytujących.

Jednostka certyfikująca jest to jednostka, która sprawdza czy SZŚ organizacji spełnia wymagania:

1. wybranej normy oraz
2. ciała akredytującego.

Jeżeli firma spełnia te wymagania, jednostka certyfikująca wystawia firmie uznany certyfikat.

Jednostki akredytujące są odpowiedzialne za zezwalanie jednostkom certyfikującym na wystawianie certyfikatów; kontrolują one i ustalają kryteria certyfikacji SZŚ, a ponadto sprawdzają, czy wewnętrzne procedury certyfikacji spełniają te kryteria i czy są one odpowiednio wdrażane.

Kryteria certyfikacji - punkty krytyczne

Aby otrzymać certyfikat organizacja musi udowodnić, że SZŚ i rozmaite mechanizmy nadzoru funkcjonują efektywnie. W praktyce to oznacza, że:

1. SZŚ został wdrożony i działa przez okres wystarczająco długi aby można było określić jego efektywność.
2. Rozmaite elementy SZŚ zostały zauditowane, przy tym w okresie wprowadzania SZŚ zakłada się, że audyty wewnętrzne zostały zapoczątkowane.
3. Kierownictwo firmy przeprowadziło przegląd SZŚ.

Certyfikat może zostać przyznany jeżeli:

Nie stwierdzono żadnych niezgodności odnoszących się do właściwych kryteriów certyfikacyjnych i zaaprobowanej interpretacji normy, stanowiącej bazę odniesienia.

Ciało certyfikacyjne ma uzasadnione przekonanie, że SZŚ został tak zaprojektowany, aby prowadzić do zgodności z prawem i realizuje te wymagania.

Zasada ciągłego doskonalenia działań prośrodowiskowych znalazła swe praktyczne odbicie w planach i programach środowiskowych, a ciała certyfikacyjne ma uzasadnioną pewność, że plany te i programy zostaną zrealizowane.

Niezgodność stwierdza się jeżeli:

Jeden lub więcej elementów/punktów normy nie został udokumentowany.

Jeden lub więcej elementów/punktów normy nie został wdrożony.

Jeżeli kilka elementów/punktów normy wykazuje podobne niezgodności w dokumentacji/we wdrożeniu (tzw. "trend").

Niezgodnością jest np. jeżeli w sposób ciągły pomija się identyfikację i ocenę jednego lub większej ilości aspektów środowiskowych. Przy czym należy pamiętać, że jest to system mający na celu praktyczne ograniczenie ryzyka środowiskowego działalności przedsiębiorstw. I tak niezgodnością będzie np. jeżeli firma pominie w swej identyfikacji i ocenie niezorganizowane emisje do powietrza lub przecieki z nieszczelnych instalacji gospodarki olejowej.

Systemowe podejście do problemów zarządzania ochroną środowiska łączy się z koniecznością pełnego zrozumienia wymogów ciał certyfikacyjnych. O ile sprawy nadzoru dokumentacyjnego zostały już w Polsce stosunkowo dobrze rozumiane (w wyniku wprowadzenia Systemów Zapewnienia Jakości), o tyle obszar specyficzny dla SZŚ wydaje się w dalszym ciągu sprawiać kłopoty interpretacyjne.

Jak wiadomo istnieją

3 najtrudniejsze obszary kryteriów certyfikacyjnych:

1. Wymóg zgodności z prawem.
2. Ocena aspektów środowiskowych.
3. Ciągłe doskonalenie efektów działań prośrodowiskowych organizacji.

Interpretacja zachodnioeuropejska (IAF & EAC) obszarów krytycznych kryteriów certyfikacyjnych

1. Norma wymaga aby SZŚ co najmniej prowadził do stałej zgodności z wymaganiami prawnymi i innymi zobowiązaniami przedsiębiorstwa.

2. Nie oznacza to, że w organizacji, która ten system posiada nigdy nie zdarzy się naruszenie prawa.
3. W takiej sytuacji omawiany SZŚ musi zapewnić wykrycie niezgodności, a następnie doprowadzić do właściwych działań naprawczych i zapobiegawczych.
4. System ten ponadto, tam gdzie jest to wymagane, powinien zapewnić raportowanie wyżej wymienionej niezgodności takim jednostkom, jak Wydział Ochrony Środowiska właściwego urzędu lub Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska.

Jeżeli niezgodność z prawem ma miejsce, a mechanizm SZŚ nie zadziała, jest to wskaźnik złego funkcjonowania SZŚ, a taki SZŚ nie nadaje się do certyfikacji. Nie do przyjęcia jest np. takie interpretowanie zgodności z prawem: „płacę kary za obciążanie środowiska nadmiernymi emisjami, a więc jestem w zgodzie z prawem”.

Podstawowa różnica pomiędzy ciałami certyfikacyjnymi a ciałami rządowymi

Ciało certyfikujące bada metodą próbkowania, czy SZŚ może prowadzić do zgodności z prawem np. w obszarze zorganizowanych emisji do powietrza zanieczyszczeń pochodzących z procesów technologicznych czy też energetycznych.

Celem tego próbkowania jest sprawdzenie efektywności SZŚ, a nie powiadomianie odpowiednich władz o zaobserwowanych przekroczeniach.

Ciało certyfikujące musi mieć dostateczną ilość dowodów na poprawne działanie SZŚ, aby mieć uzasadnioną pewność, że SZŚ przedsiębiorstwa zapewnia zgodność z prawem. Uzasadniona pewność nie implikuje gwarancji zgodności z prawem.

Organizacja, której nie uda się utrzymać zgodności z prawem w sposób trwały, winna o tym powiadomić ciało certyfikujące.

Typowa niezgodność w tym obszarze to np. 2-krotne przekroczenie dozwolonego stężenia metali ciężkich w ściekach odprowadzanych z procesu oczyszczania ścieków galwanizerskich i brak odpowiedniego programu dostosowawczego zaaprobowanego przez Wydział Ochrony Środowiska i np. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska.

Granice SZŚ

Wbrew pozorom już sam wybór obszaru na jakim przedsiębiorstwo zbuduje swój SZŚ sprawia pewne kłopoty. Obszarem oczywistym są działania produkcyjne; kłopoty organizacji

zaczynają się od aspektów podwykonawców oraz dostawców surowców i materiałów produkcyjnych. Dotyczy to firm w których dokonuje się zakupów, lub którym zleca się pewne prace. Omawiane aspekty związane są jedynie z działaniami wykonywanymi jako efekt wyżej wymienionego zlecenia. Trudności dotyczą też ustalenia odpowiedzialności za aspekty związane ze stosowaniem wyrobu firmy i jego utylizacją. Dla ułatwienia poniżej umieszczono podstawowe definicje z omawianego obszaru.

Aspekty bezpośrednie i pośrednie

Bezpośrednie - podmiot wyłącznego sterowania (zmian, eliminacji) przez organizację.

Pośrednie - pod ograniczonym wpływem organizacji.

1. Oczywiście - aspekty bezpośrednie występujące na obszarze certyfikowanej organizacji związane z:
 - procesami technologicznymi,
 - ich techniczną obsługą,
 - magazynowaniem,
 - transportem wewnętrznym,a także aspekty pośrednie występujące na terenie organizacji związane z:
 - pracami podwykonawców (nowe inwestycje, remonty, konserwacje, sprzątanie).
2. Wątpliwości - działania, nadzorowane przez organizację, ale nie prowadzone na obszarze certyfikowanym:
 - centralne biura zakupów,
 - centralne biura badawcze i projektowe,
 - transport zewnętrzny,
 - stosowanie wyrobu,
 - utylizacja wyrobu.

Na ogół firmy bronią się przed włączeniem jakichkolwiek aspektów pośrednich nie występujących na terenie przedsiębiorstwa do swego SZŚ, niemniej jednak trzeba pamiętać, że przedsiębiorstwu X nie wolno pominąć w identyfikacji i ocenie aspektów środowiskowych takich oddziaływań jak np. ewentualne rozlewy substancji niebezpiecznych w wyniku wypadku samochodu firmy, która kiedyś była częścią przedsiębiorstwa X i w dalszym ciągu przedsiębiorstwo to jest w 90% odbiorcą jej usług.

Coraz mniejszy problem sprawia organizacjom budującym swój SZŚ proces priorytetyzacji aspektów, niemniej jednak poniżej przedstawione najprostsze kryteria znaczenia mogą niektórym Czytelnikom ułatwić ten proces.

Kiedy aspekt jest znaczący?

Odpowiedź na to pytanie oznacza wybór obszarów, które według organizacji, należy nadzorować w ramach SZŚ. O tym wyborze decydują konsekwencje braku nadzoru nad aspektami zarówno dla środowiska, jak i dla organizacji. Dotyczą one:

- potencjalnej niezgodności z prawem,
- zagrożeń/szkód środowiskowych,
- konsekwencji deklarowanej polityki środowiskowej szczególnie w kontekście zewnętrznego odbioru organizacji.

Charakterystykę procesu identyfikacji i oceny aspektów środowiskowych przedsiębiorstwa obejmującą również zakres aspektów pośrednich przedstawiono na rysunku 1.

Sprawdzanie ciągłego doskonalenia

Ciało certyfikacyjne musi sprawdzić czy organizacja:

1. ma rozeznanie w istniejących technologiach prowadzących do zmniejszenia obciążenia środowiska w obszarze aspektów znaczących;
2. dokonała wyboru opcji technologicznej ukierunkowanej na redukcję zrzutu do środowiska i/lub ograniczenia ryzyka środowiskowego; najlepiej, jeśli jest to technologia prowadząca do uzyskania poziomu zrzutu osiąganego przy stosowaniu BAT'u;
3. realizuje swe plany środowiskowe;
4. w przypadku niezastosowania dostępnych technologii prośrodowiskowych posiada program stopniowego dochodzenia do ich wdrożenia.

W wyniku zmian prawa środowiskowego dotyczącego emisji z dużych (o mocy cieplnej ponad 50 kWt) obiektów energetycznego spalania paliw, w tym zaostreżenia wymogów dotyczących zorganizowanej emisji SO₂ i NO_x większość polskich elektrociepłowni i elektrowni zmuszona została do zmodernizowania samego procesu spalania, a ponieważ proces ten jest wyjątkowo kosztowny jego realizacja przebiega w ramach programu dostosowawczego. I tak np. w teoretycznej elektrociepłowni do roku 2001 nastąpi wymiana palników na nisko emisyjne i alternatywnie zamiana paliwa na węgiel zawierający poniżej

0,3% siarki lub montaż instalacji odsiarczania spalin przy zachowaniu paliwa o dotychczasowej charakterystyce jakościowej, w tym zawartości siarki nie wyższej niż 0,7%.

Organizacja, która chce poddać swój SZŚ certyfikacji musi zdawać sobie sprawę z wagi deklaracji ciągłej poprawy, jaką składa, tzn. ze swoich obowiązków, ze spełnienia których będzie ją rozliczał auditor zarówno w trakcie certyfikacji, jak i wizyt kontrolnych.

Obowiązki organizacji

Obowiązkiem organizacji jest udowodnienie, że podjęła realne działania dla poprawy swoich oddziaływań na środowisko. Jeśli nie robi tego obecnie, musi określić kiedy i za pomocą jakich rozwiązań zrealizuje omawiane działania.

Powodem spowolnienia realizacji praktycznych działań prośrodowiskowych mogą być ograniczenia finansowe, trudności z wprowadzeniem nowych/modyfikacją istniejących technologii, priorytety narzucone przez macierzystą korporację.

Praktyczne obszary oceny

Realną poprawę działań prośrodowiskowych można ocenić tylko na przestrzeni kilku lat. Oceniając realizację zobowiązania do ograniczenia zanieczyszczeń poprzez ciągłe doskonalenie auditor weźmie pod uwagę następujące elementy:

Jeśli w okresie bezpośrednio poprzedzającym certyfikację organizacja dokonała kosztownych inwestycji prośrodowiskowych, cele na najbliższy okres mogą mieć charakter bardziej systemowy; jednak w następnych okresach muszą pojawić się cele ukierunkowane na rzeczywistą redukcję szkodliwych oddziaływań środowiskowych.

Auditor uzna za niewystarczający program środowiskowy organizacji, o ile np.:

Dotyczy on wyłącznie działań czysto systemowych, a nie zawiera żadnych elementów związanych z praktyczną redukcją szkodliwego oddziaływania na środowisko.

Nawet, jeśli w najbliższym czasie organizacja nie może dokonać większych inwestycji prośrodowiskowych, może podjąć praktyczne działania ukierunkowane na ograniczenie zagrożenia środowiskowego chociażby poprzez większą dbałość o stan urządzeń redukujących zrzuty do środowiska, właściwe magazynowanie substancji niebezpiecznych,

odpowiednie działania prośrodowiskowe „wymuszone” na podmiotach działających na jej terenie.

Zakończenie

Zamiast wniosków autorki pragną przekazać Czytelnikom swoje wrażenia z trwającej ponad 3 lata pracy auditorów SZŚ:

1. W początkowym okresie wprowadzania SZŚ duże kłopoty stwarzało przedsiębiorstwom samo pojęcie systemowego zarządzania i związane z nim rozumienie przymusu realizacji polityki środowiskowej przedsiębiorstwa.
2. Obecnie przedsiębiorstwa wdrażające SZŚ zdają sobie sprawę, z tego, że o pozytywnym zakończeniu procesu ubiegania się o certyfikat środowiskowy decyduje zrozumienie i realizowanie punktów obejmujących przede wszystkim zgodność z prawem środowiskowym danego kraju, a także sterowanie operacyjne, monitorowanie i zapobieganie wypadkom oraz awariom ekologicznym.
3. SZŚ zbudowane w firmach kierowanych niesystemowo prędzej czy później doprowadzają albo do realnego włączenia zarządzania środowiskowego w zarządzanie strategiczne firmy albo do rezygnacji z certyfikatu.
4. W przypadku firm certyfikujących, które czują się odpowiedzialne za utrzymanie wiarygodności swego certyfikatu łatwe certyfikaty prowadzą do trudnych wizyt kontrolnych.

Dr inż. Aleksandra Żelechowska,

Wiodący Auditor SZŚ IRCA (*International Register of Certified Auditors*) nr G 000001

Mgr inż. Grażyna Miller,

Auditor SZŚ BVQI

BVQI Polska